

Minyatür deyip geçmeyiniz

Dublin'deki Chester Beatty Library'de, bu kütüphaneye nasıl ve ne zaman intikal ettiğini bilmediğimiz bir albümde harika bir kahvehane minyatürü vardır. Kahve ve kahvehaneler hakkında yazan her araştırmacının mutlaka söz ettiği bu minyatürde, muhtemelen, 16. yüzyılda Tahtakale'de açılan kahvehanelerden biri tasvir edilmektedir.

Vak'anüvis Peçevî İbrahim Efendi, İstanbul'da ilk kahvehane'nin açılış tarihi olarak 1554'ü verir. Bu tarih, Halepli Hakem ve Şamlı Şems adlarında iki Arap kahvecinin İstanbul'a gelip Tahtakale'de kahvehane açtıkları tarihtir. Şems'in daha önce geldiği ve aynı ayın kahvehaneler açtıklarına dair kayıtlar da bulunuyor. Bu yeni mekânlar çok geçmeden keyiflerine düşkün okuryazar takımının uğrak yeri hâline gelir. Kimi **kitaplarla** meşgul olmakta, kimi tavlâ, mangala veya satranç oynamakta, şairler de birbirine yeni yazdıkları gazelleri okumakta, kısacası "iki akçe" kahve parası vererek hoşça vakit geçirmektedirler. Azledilmiş kâdılar ve müderrislerle açıkta kalmış devlet adamlarının çok rağbet ettikleri kahvehanelere zamanla mevki ve makam sahipleri de gelip gitmeye başlayınca oturacak yer bulunamaz olur.

Chester Beatty'deki minyatür, o tarihte yeni açılan kahvehanelerin bütün bu fonksiyonlarını bir arada gösteriyor olması bakımından son

derece önemli bir belgedir. Ralph S. Hattox ve Ulla Heise'in kahvehanelerin toplumdaki nasıl bir ihtiyacı karşıladığı sorusuna cevap veren bir belge olarak okudukları bu minyatürden çok daha fazla bilgiye ulaşmanın mümkün olduğunu Cem Behar'dan öğrendik. Altta, sol taraftaki müzisyenlere odaklanan Cem Bey'in "Tarz-ı Osmanî" musikinin nasıl oluştuğuna dair yepyeni bir tez geliştirdiğini söylersem şaşırmanız.

Bu teze geçmeden önce, "Tarz-ı Osmanî" minyatür **sanatının** şaşılaçak ölçüde gerçekçi olduğunu, minyatürlerden hareketle Osmanlı hayat tarzı, mekânlar, kılık kıyafet, günlük eşya vb. hakkında son derece sağlam bilgiler edinilebileceğini hatırlatmak isterim.

★★★

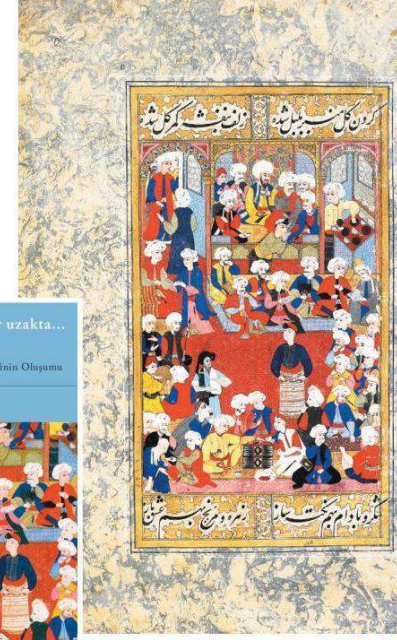
Rahmetli Süheyl Ünver, "Herkesin bir mesleği, bir de meşgalesi olmalıdır; o meşgale bütün kültürümüzdür" derdi. "Cem Behar seçkin bir ekonomisttir, meşgalesi ise kültürümüz" diyemiyorum, çünkü kültürümüzün özellikle musiki bahsi onun hayatında bir meşgale olmanın çok ötesine geçmiş, asıl mesleğini de aşan bir ihtisasa dönüşmüştür. Türk musikisi üzerine yazdığı **kitaplarını** sayısı yanlış saymadıysam on'dan fazla; hepsi ciddi araştırmaların ürünü olan ve yeni yaklaşımlar getiren **kitaplar...** **Yapı Kurgu yayımları** arasında çıkan son kitabı da öyle. İsminde Ahmet Kutsi Tecer'in meşhur

çocuk şiirine ironik bir atıfta bulunuyor: Orada Bir Musiki Var Uzakta. (Ocak 2020). Kitabın alt başlığı ise şöyle: "XVI. Yüzyıl İstanbul'unda Osmanlı/Türk Musiki Geleneginin Oluşumu".

Türk musikisinin oluşumu meselesine aynı zamanda bir ekonomist ve şehir tarihi üzerinde yoğunlaşmış bir sosyal tarihçi olarak geniş bir perspektiften bakan Cem Behar, İmparatorluk başkentinde, yani İstanbul'da "tarz-ı Osmanî" musikinin oluşmasında yeni siyasî, sosyal ve ekonomik şartların rolünü irdeleyiyor. Hareket noktası ise kitabın kapağında yer alan ve yirmi beş sayfalık altıncı bölümde enine boyuna analiz edilen söz konusu minyatür... Bu, öyle sanıyorum ki tek bir minyatür hakkında bugüne kadar yazılmış en kapsamlı analizdir.

★★★

Cem Behar'ın yeni kitabında savunulan tez kısaca şöyle özetlenebilir: Osmanlı hanedanının tevarüs ettiği ve İstanbul'a taşınan Saray ve seçkin kesim musikisi, Herat, Tebriz ve Bağdat gibi şehirlerde Timurlu, İlhanlı ve Selçuklu saraylarında icra edilen musiki idi. Saray ve ekâbir tarafından himaye edilen bu musiki profesyonel **sanatkarlar** tarafından icra ediliyor, sözlü eserlerde de

ağırıklı olarak Farsça kullanılıyordu. Esasen Doğu'ya yapılan seferlerden dönüş-

lerde İstanbul'a çok sayıda musikişinas getirilmiş, bazı musikişinaslar ise hususi olarak davet edilmişti. Ne var ki bu Farsî musiki İstanbul'da talep yaratamadığı için uzun süre tutunamadı. Çünkü 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İstanbul'a akan kırsal kesimin musikisi kahvehanelerde icra edilerek popülerlik kazanmaya başlamıştı. Seçkinler tarafından "avamî" bulunsa da bu musikinin İstanbul'da dönüştürücü bir rol oynadığı, sözlü eserlerde ise Farsçanın yerini Türkçenin almaya başladığı güfte mecmualarından da anlaşılmaktadır. Cem Behar diyor ki: "On altıncı yüzyılda 'avam'ın

İstanbul'da musiki üretim ve icrasına yoğun bir biçimde katılmasıyla bu musiki damarı ile 'seçkin' damar arasındaki örtüşme ve geçişkenlikler (ki bunların çok sayıda örneğine her devirde rastlanıyor) devamlılık kazanmış ve Osmanlı/Türk musikisinin esas niteliklerini belirler hale gelmiştir (...) Şehre göçen 'çevre' musiki kültürü burada karşılaştığı 'merkez' musiki kültüründen bazı teknik öğeler (makam, usul vb.) alıp onları kendi dil, güfte, üslup ve çalgılarıyla bir araya getirip mezdetmiştir. Burada hiç değilse sürecin ilk başlarında 'keniyet keyfiyete galebe çalar'. Yani musiki kültürünün içinden geçmekte olduğu eksen değiştirme sürecinde bir süre niceliğin niteliğin önüne geçmesi olağan karşılanmalıdır."

Bugün Klasik Türk Musikisi dediğimiz "Tarz-ı Osmanî" musiki böyle teşekkül etmiştir. Şiir ve resminin de benzer süreçlerden geçtiği rahatlıkla söylenebilir.

★★★

Cem Behar'ın 250 küsur sayfalık kitabında anlattıklarını ve tezini dayandırdığı bütün argümanları bir tanıtma yazısında özetlemek elbette mümkün değil. Kısaca diyebilirim ki, Cem Behar, Hüseyin Sadettin Arel'in yarım asır önce sorduğu "Türk Musikisi Kimindir?" sorusuna çok kapsamlı ve ayağı yere basan bir cevap vermiştir. İlk olarak Ziya Gökalp tarafından ortaya atılan, Cumhuriyet devrinde de musiki inkılabını yapanların tepe tepe kullandıkları iddialar Cem Behar'ın bu kitabıyla tarihin çöp sepetine atılmıştır.